

Materiały do znajomości ryjkowców (*Coleoptera: Curculionoidea: Apionidae, Curculionidae*) Śląska

Contribution to the knowledge of weevils (*Coleoptera: Curculionoidea: Apionidae, Curculionidae*) of the Silesia region

MIŁOSZ A. MAZUR

Centrum Studiów nad Bioróżnorodnością, Uniwersytet Opolski, Katedra Biosystematyki,
ul. Oleska 22, 45-052 Opole; e-mail: milosz@uni.opole.pl

ABSTRACT: Twenty-three interesting species of weevils have been recorded from the Silesia region in 2003 - 2005. Eleven of them are new to the region, while the other species are rare in Silesia and Poland.

KEY WORDS: *Coleoptera, Curculionoidea*, new records, S Poland.

Stanowiska prezentowanych niżej gatunków są wynikiem badań, jakie przeprowadzono na Śląsku Opolskim w latach 2003–2005. Badania dotyczyły ryjkowcowatych występujących na terenie województwa opolskiego na siedliskach kserotermicznych, wykształcających się w nieczynnych wyrobiskach i kamieniołomach po eksploatacji wapieni i dolomitów. Stanowiska prezentowane poniżej, za wyjątkiem Kamienia Śląskiego, gdzie zlokalizowane jest lotnisko, są właśnie tego typu obiektami. Uzyskane wyniki potwierdziły jak cenne mogą być one pod względem faunistycznym.

Wszystkie okazy zostały złowione przeze mnie i znajdują się w zbiorach Katedry Biosystematyki Uniwersytetu Opolskiego.

Nazewnictwo przyjęto za najnowszym wykazem ryjkowców Polski (WANAT, MOKRZYCKI 2005). Wszystkie informacje dotyczące rozmieszczenia i biologii gatunków pochodzą, jeżeli nie zaznaczono inaczej, z „Katalogu fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1993, 1995, 1997), określanego dalej jako KFP.

*APIONIDAE**Catapion jaffense* (DESBROCHERS, 1895)

– Górny Śląsk: Szymiszów (UTM: CA09), 31 VII 2004 – 1 ex.

Gatunek o słabo poznanym zasięgu i biologii, pospolitszy na wschodzie kraju, na południu Polski rzadziej notowany. Rozwija się na wilżynach (*Ononis* sp.). Nie podawany z krain śląskich.

Protapion dissimile (KIRBY, 1817)

– Górny Śląsk: Kamień Śląski (BB90), 15 VI 2005 – 2 exx.

Występuje głównie na siedliskach psammofilnych. W Kamieniu Śląskim odławiany z koniczyny polnej (*Trifolium arvense* L.).

*CURCULIONIDAE**Baris (Aulacobaris) picicornis* (MARSHAM, 1802)

– Dolny Śląsk: Gogolin (BA89), 3 VI 2005 – 1 ex.

Gatunek znany z dziewięciu krain (WANAT, GOSIK 2003). Według KFP z Dolnego Śląska podawany tylko z Wrocławia (BURAKOWSKI i in. 1995). Gatunek zasiedlający siedliska ruderalne i kserotermiczne, będący prawdopodobnie monofagiem rzedy żółtej (*Reseda lutea* L.).

Ceutorhynchus granulicollis THOMSON, 1865

– Górny Śląsk: Kamień Śląski (BB90), 25 V 2005 – 1 ex.

W naszym kraju gatunek znajdujący na nieużytkach, znany z dwunastu krain. Jest monofagiem tobołków polnych (*Thlaspsi arvense* L.)

Ceutorhynchus parvulus Ch. BRISOUT, 1869

– Dolny Śląsk: Gogolin (BA89), 22 V 2004 – 1 ex.

Gatunek znany z nielicznych stanowisk w siedmiu krainach. Z Dolnego Śląska podany przed II wojną światową (KOLBE 1931), na kolejne doniesienia o tym gatunku czekano przeszło 65 lat, kiedy to odnaleziono go w Kamieńcu Wrocławskim (SZYPUŁA, WANAT 1995). Jego występowanie na terenie Górnego Śląska w rez. „Ligota Dolna” (BA99) potwierdził KUŚKA (2001), w swojej pracy podsumowującej przeszło 30 lat badań nad ryjkowcami kserotermicznymi regionu (niestety autor tej pracy nie podaje kiedy ten gatunek był tam łapany). Trzyletnie badania w tym rejonie nie przyniosły potwierdzenia aktualności tych doniesień.

Ceutorhynchus puncticollis BOHEMAN, 1845

- Dolny Śląsk: Gogolin (BA89), 22 V 2004 – 1 ex.
- Górny Śląsk: Kamień Śląski (BB90), 31 V 2004 – 1 ex.

Znany z nielicznych stanowisk w różnych częściach kraju. Z Dolnego Śląska wykazywany na początku XX w. (KOLBE 1908), później jego obecność potwierdził M. WANAT (informacja ustna) w jednej z dzielnic Wrocławia. Nie wykazywany z Górnego Śląska.

Ceutorhynchus roberti GYLLENHAL, 1837

- Górny Śląsk: Kamień Śląski (BB90), 25 V 2005 – 1 ex.

Gatunek rzadki w skali kraju, znany tylko z siedmiu krain. Z Górnego Śląska podawany z rez. „Łęczczak” koło Raciborza (BA95) (KUŚKA 1982) oraz z rez. „Ligota Dolna” (KUŚKA 2001) gdzie odławiano go w 1979 roku (A. KUŚKA – informacja ustna). Nie stwierdzono tego gatunku w rezerwacie w czasie trzyletnich badań.

Ceutorhynchus varius REY, 1895

- Górny Śląsk: Kamień Śląski (BB90), 15 VI 2005 – 1 ex.

Gatunek nie wymieniany w KFP, do niedawna nie odróżniany od bardzo podobnego *C. hirtulus* GERM. Jego dokładną charakterystykę wraz z wciąż bardzo niepełnymi danymi o rozmieszczeniu w Polsce i Europie podają WANAT i COLONNELLI (2004).

Microplontus millefolii (SCHULTZE, 1897)

- Dolny Śląsk: Gogolin (BA89), 22 VII 2004 – 1 ex.

Bardzo rzadki gatunek mezofilny, związany z terenami otwartymi (MAZUR 2001). Znany w naszym kraju tylko z Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej, Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej i Wyżyny Lubelskiej a także Wyżyny Małopolskiej (ŁĘTOWSKI, PAWŁĘGA 1998) i Puszczy Białowieskiej (WANAT 2003). W Europie Środkowej wykazywany z nielicznych stanowisk, nie znany dotychczas z Austrii, wschodniej Francji i północnej części Szwajcarii. Jest monofagiem wrotczyca pospolitego (*Tanacetum vulgare* L.).

Sirocalodes quercicola (PAYKULL, 1792)

- Górny Śląsk: Ligota Dolna (BA99), 4 VI 2004 – 1 ex.

Znany w Polsce z trzynastu krain. Jedyna informacja o występowaniu tego gatunku na Górnym Śląsku dotyczy rezerwatu „Ligota Dolna” i pochodzi z 1979 roku (A. KUŚKA – informacja ustna).

Gymnetron rostellum (HERBST, 1795)

- Górny Śląsk: Kamień Śląski (BB90), 25 V 2005 – 1 ex.; Szymiszów (CA09), 5 VII 2005 – 1 ex.

Rzadko poławiany ryjkowiec o fragmentarycznie poznanej biologii. Nowy dla Górnego Śląska.

Mecinus janthinus GERMAR, 1821

- Dolny Śląsk: Gogolin (BA89), 30 IV 2005 – 1 ex.

KFP wymienia ten gatunek z dziewięciu krain. Z Górnego Śląska podany z Rudy Śląskiej (CA45) przez KUŚKĘ (1999). Wcześniejsze doniesienia o jego występowaniu na Dolnym Śląsku pochodzą sprzed przeszło 50 lat. Ryjkowiec ten żyje na różnych gatunkach lnic (*Linaria* spp.).

Rhinusa bipustulata (ROSSI, 1792)

- Górny Śląsk: Ligota Dolna (BA99), 4 V 2004 – 1 ex.

W naszym kraju gatunek ten ma nieliczne rozproszone stanowiska, a dane z niektórych krain opierają się tylko na pojedynczych znaleziskach. Spotykany zarówno na suchych polach jak i mulistych brzegach wód. W Ligocie Dolnej odłowiony na murawach w sągu nieczynnego kamieniołomu.

Rhinusa collina (GYLLENHAL, 1813)

- Górny Śląsk: Ligota Dolna (BA99), 28 V 2004 – 1 ex.

Gatunek niezbyt często spotykany. Odłowiony w tym samym miejscu co poprzedni gatunek.

Rhinusa melas (BOHEMAN, 1838)

- Górny Śląsk: Szymiszów (CA09), 29 V 2004 – 2 exx., 28 VI 2004 – 1 ex.

Znany z jedenastu krain. W Szymiszowie odławiany w starym wyrobisku w pobliżu stacji kolejowej i w sągu pobliskiego kamieniołomu. Nie podawany z Górnego Śląska.

Lignyodes enucleator (PANZER, 1798)

- Górny Śląsk: Ligota Dolna (BA99), 11 V 2005 – 11 exx.

Pierwsze doniesienia o występowaniu tego gatunku w naszym kraju pochodzą z przed blisko trzydziestu lat, z Żabna (FB23) w Zamojskiem (CMO-LUCH i in. 1979). Ostatnie lata przyniosły informacje o kolejnych stanowiskach tego gatunku na Wyżynie Lubelskiej (ŁĘTOWSKI, STANIEC 1997),

w Hrubieszowie (GB03), Bolestraszczykach (FA23) i Łuczycach (FA 31) (WANAT, SZYPUŁA 1998). Najnowsze doniesienia z Wrocławia i Warszawy pochodzą z końca lat 90. XX wieku (KANIA i in. 2001). Gatunek ten jest u nas ściśle związany z jesionem wyniosłym (*Fraxinus excelsior* L.). Również w Ligocie Dolnej był poławiany na tym gatunku drzewa, rosnącym samotnie na koronie nieczynnego kamieniołomu wapienia.

Polydrusus (Scythodrusus) inustus GERMAR, 1824

– Dolny Śląsk: Gogolin (BA89), 21 VI 2005 – 2 exx.

Kserotermiczny gatunek pontyjski. Ma liczne stanowiska na wyżynach południa kraju, natomiast na zachód od nich notowany był jedynie z Wrocławia (XS46), Poznania (XU30), Włocławka (CD63) oraz Warszawy (EC18) (MAZUR 2001). Autor tej publikacji sugeruje, że stwierdzenia w Poznaniu i Warszawie były skutkiem zawleczenia.

Sitona (Charagmus) gressorius (FABRICIUS, 1792)

– Górny Śląsk: Ligota Dolna (BA99), 18 VIII 2005 – 1 ex.; Szymiszów (CA09), 28 V 2004 – 1 ex.

Przez długi czas gatunek ten nie był traktowany jako składnik naszej fauny (SMRECZYŃSKI 1966). Pierwszą informację o jego występowaniu w Polsce podał STACHOWIAK (1978). Od tego czasu zaczęto odnotowywać coraz więcej stanowisk tego gatunku. Prawdopodobnie przybył on do nas z zachodu, z terenu Niemiec. Dokładne dane dotyczące gatunku wraz z jego rozmieszczeniem w Polsce oraz przegląd wszystkich doniesień faunistycznych na jego temat podaje WIATER (2004).

Limobius borealis (PAYKULL, 1792)

– Górny Śląsk: Kamień Śląski (BB90), 14 VII 2004 – 4 exx.

W Polsce spotykany niezbyt często na rozproszonych stanowiskach w różnych częściach kraju. Jako rośliny żywicielskie podaje się iglicę pospolitą – *Erodium cicutarium* (L.) i różne gatunki bodziszków (*Geranium* spp.).

Mecaspis caesa (GYLLENHAL, 1834)

– Dolny Śląsk: Gogolin (BA89), 30 IV 2005 – 1 ex.

Bardzo rzadki gatunek wykazywany tylko z pięciu krain (ŁĘTOWSKI, STANIEC 1997). Pierwszy raz doniesiono o nim z okolic Przemyśla dopiero w latach 50. XX wieku (SMRECZYŃSKI 1955). Z Górnego Śląska znany tylko z jednego stanowiska (Lipowiec). Z Dolnego Śląska nie podawany. W Go-

golinie znaleziono go w spągu starego kamieniołomu wśród rumoszu skalnego. Skryty tryb życia tego gatunku powoduje, że jest on trudny do odszukania i jest to zapewne jeden z powodów niewielkiej liczby potwierdzonych stanowisk w naszym kraju. W Gogolinie, pomimo intensywnego poszukiwania tego gatunku w terminie późniejszym na terenie tego samego wyrobiska i dużej obfitości jego rośliny żywicielskiej (*Daucus carota* L.) nie zdołano go ponownie odszukać.

Larinus brevis (Herbst, 1795)

- Dolny Śląsk: Gogolin (BA89), 22 V 2004 – 1 ex., 3 VI 2005 – 1 ex.
- Górny Śląsk: Kamień Śląski (BB90), 13 V 2004 – 3 exx., 1 VII 2004 – 2 exx., 15 VI 2005 – 5 exx.; Szymiszów (CA09) 23 VI 2004 – 1 ex.

Gatunek kserotermofilny. Najnowsza monografia ryjkowców kserotermicznych Polski podaje jego 33 stanowiska (MAZUR 2001) w większości zlokalizowane na wyżynach południa kraju. Ten sam autor potwierdza też, że ostatni raz podano *L. brevis* z Niziny Śląskiej przed 1928 r. Z Górnego Śląska podany niedawno z Mikołowa Mokrego (CA46) przez KUŚKĘ (1999).

Larinus (Phyllonomeus) turbinatus GYLLENHAL, 1836

- Dolny Śląsk: Gogolin (BA89), 22 VI 204 – 1 ex.
- Górny Śląsk: Kamień Śląski (BB90), 31 V 2004 – 5 exx., 1 VII 2004 – 1 ex.; Ligota Dolna (BA99) – 2 exx.

Wykazywany z trzynastu krain. Wszystkie zebrane okazy odłowiono na ostrożeńiu polnym – *Cirsium arvense* (L.). Kilka stanowisk tego gatunku z Górnego Śląska podaje KUŚKA (1999).

Lixus (Dilixellus) bardanae (FABRICIUS, 1787)

- Górny Śląsk: Kamień Śląski (BB90), 25 V 2005 – 1 ex.

Gatunek znany z trzynastu krain. Generalnie preferuje biotopy wilgotne jednak w Kamieniu Śląskim odłowiono go na terenie lotniska przy czynnym pasie startowym z dala od jakichkolwiek zbiorników wodnych. Cały teren porośnięty był pojedynczymi okazami szczawiu polnego (*Rumex acetosa* L.).

Podziękowania

Składam serdeczne podziękowania Kierownikowi Katedry Biosystematyki, prof. dr hab. Jerzemu LISOWI za pomoc merytoryczną podczas badań a także dr hab. Markowi WANATOWI i prof. dr hab. Antoniemu KUŚCE za potwierdzenie oznaczeń i wiele cennych wskazówek.

SUMMARY

Twenty-three species of weevils (*Coleoptera: Curculionoidea*) have been recorded from Silesia (S Poland); most of them are rarely recorded in the region. The records of the weevils confirmed their broader ranges of occurrence than it had been thought previously.

PISMIENICTWO

- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI J., STEFAŃSKA J. 1992: Chrząszcze – *Coleoptera*. Ryjkowcowate prócz ryjkowców – *Curculionoidea* prócz *Curculionidae*. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **18**: 1-324.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI J., STEFAŃSKA J. 1993: Chrząszcze – *Coleoptera*. Ryjkowce – *Curculionidae*, część 1. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **19**: 1-308
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI J., STEFAŃSKA J. 1995: Chrząszcze – *Coleoptera*. Ryjkowce – *Curculionidae*, część 2. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **20**: 1-316
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI J., STEFAŃSKA J. 1997: Chrząszcze – *Coleoptera*. Ryjkowce – *Curculionidae*, część 3. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **21**: 1-312
- KOLBE W. 1931: Beiträge zur schlesischen Käferfauna. Zeitschr. für Ent., **2**: 8-17
- KOLBE W. 1908: Beiträge zur schlesischen Käferfauna. Jh. Ver. Schl. Insk. Breslau, **33**: 13-21.
- CMOLUCH Z., ŁĘTOWSKI J., SMARDZEWSKA Z. 1979: Zur Kenntnis der Rüsselkäfer (*Coleoptera: Curculionidae*) Polens. II. Ann. UMCS, C, **33**: 405-409.
- KANIA J., MOKRZYCKI T., SZYPUŁA J., WANAT M. 2001: *Lignyodes enucleator* (PANZER, 1798) (*Coleoptera: Curculionidae*) – gatunek w ekspansji w Polsce. Wiad. entomol., **19** (3-4): 191-192.
- KUŚKA A. 1982: Ryjkowce (*Coleoptera: Curculionidae*) rezerwatów przyrody Łęczczak koło Raciborza i Kopce koło Cieszyna – studium ekologiczno-faunistyczne. Ochr. Przyr., **44**: 249-292.
- KUŚKA A. 1999: Ryjkowce (*Coleoptera: Apionidae, Curculionidae*) nowe i rzadkie dla fauny Górnego Śląska i terenów przyległych. Acta ent. Sil., **5-6**: 25-31.
- KUŚKA A. 2001: Ryjkowce (*Coleoptera: Rhynchitidae, Apionidae, Nanophyidae, Curculionidae*) terenów kserotermicznych Górnego Śląska. Nat. Sil. Sup., **5**: 61-77.
- ŁĘTOWSKI J., STANIEC B. 1997: Materiały do poznania *Attelabidae* i *Curculionidae* (*Coleoptera*) wschodniej Polski. Wiad. entomol., **16** (1): 21-28.
- ŁĘTOWSKI J., PAWŁĘGA K. 1998: Ryjkowcowate (*Curculionoidea: Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*) roślinnych zbiorowisk śródmiejskich Sandomierza. Ann. UMCS, Sect. C., **52** (1997): 197-218.
- MAZUR M. 2001: Ryjkowce kserotermiczne Polski (*Coleoptera: Nemonychidae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*). Studium zoogeograficzne. Monogr. Fauny Pol., Kraków, **22**: 1-382.
- MAZUR M. A. 2005: Ryjkowce (*Coleoptera: Curculionoidea*) siedlisk kserotermicznych Śląska. Wiad. entomol., **24** (3): 175-178.

- SMRECZYŃSKI S. 1966: Ryjkowce – *Curculionidae*; Podrodziny *Otiorhynchinae*, *Brachyderinae*. Klucze oznacz. Owad. Pol., Warszawa, XIX, **98b**: 1-130.
- STACHOWIAK P. 1978: *Sitona (Charagmus) gressorius* F. (*Coleoptera: Curculionidae*) nowy gatunek dla Fauny polski. Bad. fizjogr. Pol. zach., ser. C, **31**: 133-136.
- SZYPUŁA J., WANAT M. 1995: Nowe dane o rozmieszczeniu niektórych gatunków ryjkowców (*Coleoptera: Curculionidae*) w Polsce. Wiad. entomol., **14** (4): 219-226.
- WANAT M., COLONNELLI E. 2004: *Ceutorhynchus varius* REY, 1895, status revised (*Coleoptera: Curculionidae*), its diagnostic characters and distribution in Europe. Ann. zool., **54** (2): 453-459.
- WANAT M., MOKRZYCKI T. 2005: A new checklist of the weevils of Poland (*Coleoptera: Curculionoidea*). Genus, **16** (1): 69-117.
- WANAT M., SZYPUŁA J. 1998: interesujące gatunki ryjkowców (*Coleoptera: Urodontidae, Curculionidae*) ze wschodniej Polski. Wiad. entomol., **17** (2): 85-94.
- WANAT M. 2003: Uzupełnienie i poprawki do wykazu ryjkowców (*Coleoptera: Curculionoidea*) Puszczy Białowieskiej. Parki nar. Rez. Przyr., **22** (2): 267-278.
- WANAT M., GOSIK R. 2003. Materiały do znajomości ryjkowców (*Insecta, Coleoptera: Curculionoidea*) doliny Bugu. Nowy Pam. fizjogr., **2** (1-2): 31-52.
- WIATER J. 2004: Występowanie *Sitona (Charagmus) gressorius* (FABRICIUS, 1792) (*Coleoptera: Curculionidae: Entiminae*) w Polsce. Wiad. entomol., **23** (4): 233-238.